

GEORGE ORWELL'İN 'BİN DOKUZ YÜZ SEKSEN DÖRT' ADLI ROMANI İLE CENGİZ AYTMAOV'UN 'GÜN OLUR ASRA BEDEL' ADLI ROMANININ 'DÜŞÜNCE SUÇU' BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI*

Feyza İSLAMOĞLU**

ÖZET

Cengiz Aytmatov'un, hayatın dünü, bugünü ve yarını şeklindeki üç ayrı zaman dilimini kaleme aldığı eseri *Gün Olur Asra Bedel*, söz konusu her dönem için, değişik zaman ve şartlarda tezahür eden zihin buharlaşmasını ele alarak, adaletsizce ve tekdüze yaşam sürdürmenin empoze edildiği dünya görüşünü ironik bir dille anlatmıştır. İngiliz edebiyatının önemli isimlerinden George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü ise iktidar gücün altında kalmışlığın sebep olduğu bilinç körelmesini, hak arama çabasını konu edinmiş ve yönetimin insanlar üzerindeki baskısını, yürütmeye çalıştığı rejimi eleştirmiştir. Her iki eserde de ortak tema olan baskıcı rejim ve adaletsizlik, bireylerin zihinsel ya da fiziksel olarak köreltilmesini çözüm yolu olarak dayatmıştır. Eserlerde, insanların yalnızca devleti var etmek için çabalamaları gerektiğini savunan ve özerk hiçbir tavır ve düşünceye yer vermeyen sistem eleştirilmiştir. Söz konusu sistem, mahremiyeti, özgür düşünceyi tamamen ortadan kaldırmış, üst kuvvetlerce yönetilen makine sistemini hayat standartlarının merkezine oturtmuş ve standart düşünce yapısını dayatmıştır. Distopya oluşuyla farklı bir yapı taşıyan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, bu yönüyle *Gün Olur Asra Bedel*'den ayrılmıştır.

Tarihsel süreç paralellğinde dikkatleri çeken bu iki eser, düşüncesuçunu ele almış, farklı şartlarda benzer sonuçların yaşandığını göstermiştir. Bu çalışmada bir distopya olan *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ve içinde ütopyayı barındıran *Gün Olur Asra Bedel*'de öne çıkan benzerlikler ve farklılıklar nedensellik çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, Gün Olur Asra Bedel, mahremiyet, özgür düşünce, düşüncesuçu.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: feyzaislamoglu@gmail.com

**COMPARISON OF THE NOVEL OF GEORGE ORWELL CALLED
'BIN DOKUZ YUZ SEKSEN DORT' AND NOVEL OF CENGİZ
AYTMATOV CALLED 'GUN OLUR ASRA BEDEL' WITHIN THE
CONTEXT OF 'THOUGHTCRIME'**

ABSTRACT

Gün Olur Asra Bedel, in which Cengiz Aytmatov told about past, present and future of life that are three separated period of time narrated ironically vision of world in which unrighteously and monotony life have been imposed on, dealing with mind evanescence that is common result for all mentioned period, different time and conditions. And *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, novel of George Orwell who is one of the important writers of English literature, mentioned about struggle of demanding justice and rustiness of consciousness that is the result of being subjected to sovereign and criticised that the pressure of the management on people and its regime tried to carry out. Oppressive regime and injustice that are the common subject in both of the novels, imposed physical or mental rustiness of people as solution. In the novels, the system defending that the people must struggle just to keep the state alive and banning any autonomous thought and behaviour has been criticized. Mentioned system abolished free thought and privacy completely, put machine system that has been directed by sovereign to the centre of life and imposed standart mentality. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* that is a dystopia stray from *Gün Olur Asra Bedel* by virtue of its this structure.

Both of the novels that attract attention in parallelism of historical process, dealt with thoughtcrime and presented similar results in different conditions. In this study it has been tried to research similarities and differentnesses in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* that is a dystopia and *Gün Olur Asra Bedel* that includes utopia in it within the frame of causation.

Key Words: Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, Gün Olur Asra Bedel, privacy, free thought, thoughtcrime.

1. Giriş

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi, ekoller, amaçlar ve yöntemlerle değerlendirilip açıklanırken, yapılan çalışmalarda ve dikkat çekilen noktalarda görüldüğü üzere malzemesini sosyal yaşam ve toplumdan alır. İnsanlık tarihi, farklı zaman ve şartlarda benzer olaylar yaşamış ve bu yaşanmışlık üretilen eserlere yansımıştır. Söz konusu farklılıklar ve benzerlikler ise komparatistin çalışma alanını oluşturmuştur.

Komparatistik çalışmaları en yaygın şekliyle ortak konu ve motif ağırlıklı olarak yapılır.¹ Ortak konular, döneme, yere, zamana, yazara ve okura göre değişebilir; ancak geriye dönüp bakıldığında konuların işlenişi ve yansımaları bağlamında sonuçları benzeşebilir. İnsanlık tarihinde genel olarak savaş, barış, aşk, ölüm, intikam, aldatma, kadın, bireysel yozlaşma gibi Alman

¹ Gürsel Aytaç, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Say Yayınları, İstanbul 2003, s. 87.

edebiyat bilimcileri tarafından *Stoff*² diye tabir edilen beylik temaların bütün toplumlarda farklı zaman ve şekillerde işlendiği görülür. Burada önemli olan, toplumu bu temayı işlemeye iten faktörlerin neler olduğu ve temanın ele alınış şeklinin diğer toplumlara etkileşiminin ne boyutta olduğudur. Etkileşim son zamanlarda birçok eleştirmen tarafından taklit olarak ele alınsa da, aslında farklı ülkelerdeki yazarlar bu söz konusu durumun taklit olmayıp etkilenme olduğunu üslup farklılıklarıyla ortaya koyarlar. Bu durum, toplumların ne oranda etkileşimde bulduklarını, bunun üsluplarına ne kadar yansıdığını ortaya çıkarmayı amaçlayan karşılaştırmalı edebiyatın çalışma alanına girer. Bir üst dil oluşturan bu amaç, edebiyatı tarihsel ve sosyolojik süreçte ele alabilir ve *özelin genel içindeki yerini, dolaylı olarak genel ile özel arasındaki ilişkiyi dizgeselleştirebilir*.³

Bu çalışmaya konu olan *Gün Olur Asra Bedel*⁴ ve *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*⁵ romanları, kültürel ve tarihsel gerçeklikleri barındıran, toplumun yaşayışının üst yapı tarafından şekillendirilişini konu edinen, özerk herhangi bir düşünce ve tavrın önüne set çeken, yalnızca devlet çıkarları doğrultusundaki yaşantıya izin veren; yani sosyal ve siyasal geçmişin izlerini taşıyan eserlerdir. Bu eserler tarihsel süreçle edebiyat ilişkisinin, farklı dönemlerde, farklı toplumlarda benzer temaları ele alışı, genel olan tarihsel sürecin özel olana yansımalarının, eserler arası etkileşimin ve benzeşmenin somut kanıtlarındandır. Siyasi sürece hizmet etmeye zorlanmış edebiyat bilimi, sürecin eleştirisini de yapmış ve topluma dayatılmış düşüncelere bir karşı duruş olmuştur. *En özerk yerlerde edebiyat siyasetin veya milliyetçiliğin çıkarlarına indirgenmeye ya da araç olarak kullanılmaya karşı koyar. Edebiyatın bağımsız yasalarının icadı, uluslararası özerk edebiyat dünyası diye adlandırılabilir şeyin olağanüstü ve mümkün görünmeyen inşası da buralarda gerçekleşir*.⁶ Fakat özellikle siyasi yapının sosyal yaşamı fazla etkilediği süreçlerde edebiyat, siyasi ve milli çıkarlar doğrultusunda hareket etmemek için dirense de, işlediği temalarda sosyal yaşamın bir ürünü olduğunu ortaya koymuş ve birebir etkilenmiştir. Orwell ve Aytmatov gibi birçok yazar da direnişlerini eserleriyle dile getirmişlerdir.

Metne dayalı inceleme yöntemiyle ele alınacak olan bu eserlerin incelenmesindeki amaç, farklı iki ülkede, birbirine yakın zamanlarda yaşanan savaş ve devrim sonrası şartlarının İngiliz edebiyatının önemli isimlerinden George Orwell ile Kırgız edebiyatının önemli yazarlarından Cengiz Aytmatov'un kalemine yansımadaki benzerlik ve farklılığın ortaya çıkarılmasıdır.

2. Eserlerin Karşılaştırılması

Aytmatov'un ilk kez 1991 yılında yayımladığı, çağdaş romancılığın başyapıtlarından biri sayılan *Gün Olur Asra Bedel*, komünizmin yaşattıklarını ve insanların geleneklerine sahip çıkarak aslını yitirmeme çabalarını anlatır. Bunun yanısıra karşıt değer olarak materyalist bakış açısına sahip insanların hayata yaklaşımlarına da değinir. Buna dayanarak karşıt değer olmadığı mükemmel dünyayı ütöpik bir anlatımla dile getiren, geriye dönüş teknikleriyle tek güne bir asrı sığdıran yazar, dünü, bugünü ve yarını etki-tepki çerçevesinde anlatır. Sovyetler Birliği döneminde yaşanan sorunların eleştirisini yapar.

İngiliz edebiyatının önemli isimlerinden Orwell'in 1949 yılında yazdığı, otuz beş yıl sonrasını anlatan alegorik, distopik eseri 'Bin Dokuz Yüz Seksen Dört', komünizme ve baskıcı rejime karşı bir eleştiri niteliğindedir. Bu eserde işlenen *Hep daha iyi, hep daha huzurlu ve en*

² Aytaç, a.g.e., s. 87.

³ Cemal Sakallı, *Karşılaştırma Bilgisi (Komparatistik) ve Yazınsal Karşılaştırma Üzerine*, Littera C.XIV, Haziran 2004, s. 199.

⁴ Cengiz Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012.

⁵ George Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, (Çev. Celal Üster) Can Yayınları, İstanbul 2012.

⁶ Pascale Casanova, *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*, Varlık Yayınları, İstanbul 2010, s. 101.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

önemlisi adaleti bütün hücrelerine sindirmiş, mükemmel bir devlet⁷ anlamlarını barındıran ve yaşanılabilir yer anlamındaki ütopyanın zıddı anlamlar içeren distopya, Orwell'in geleceğe dair duyduğu endişelerin bir öngörüsüdür. İkinci Dünya Savaşı sonrası, İngiltere'nin baskıcı bir rejime doğru gittiğinin alegorik bir uyarısıdır. *Yöneticilerin savı, yönettikleri insanlar için neyin iyi olduğunu onlardan daha iyi bildikleridir. Bu nedenle gereğinde ikili standartlar içinde düşünür ve davranır, ikiyüzlülük ederler. 'Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'ü benzerlerinden ayıran bir önemli özellik buradadır: Yöneticiler insanların iyiliği için davrandıklarını öne sürmek, bu nedenle çelişkiye ya da ikiyüzlülüğe düşmek gibi bir düzeyi aşmışlardır. Onlar iktidar hırsı için iktidardadırlar.*⁸Bu distopik dünyada bireyin samimiyetsizce bile olsa bir değer arz etmediği, önemsenmediği iktidarca açıkça söylenmektedir.

Romanın önemli kişilerinden ve düşünce polisinin üst yöneticilerinden olan O'Brien, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ün bu yönünü roman boyunca vurgular ve yaptıklarını güzel nedene bağlamaksızın ya da geleceğe dair güzellikler vaat etmeksizin dile getirir. Ona göre uygulanan rejim bugünün rejimidir, bugünü kurtarmak içindir ve rejimi sorgulamak yersizdir. Şöyle der O'Brien: *Parti, iktidarda olmayı yalnızca kendi çıkarı için ister. Başkalarının iyiliği bizim umurumuzda değil, bizi ilgilendiren yalnızca iktidardır. Servet, lüks, uzun yaşamak yada mutluluk değil, yalnızca iktidar, salt iktidar (...) İktidar bir araç değil, amaçtır. Kimse devrimi korumak için diktatörlük kurmaz; diktatörlük kurmak için devrim yapar. Zulmün amacı zulümdür. İşkencenin amacı işkencedir. İktidarın amacı iktidardır.*⁹

Söz konusu eserler genel anlamda, muktedir gücün altında kalmışlığın verdiği hak arama ve bilinç uyandırma amacı taşımaktadır. Siyasi koşulların belirlediği yaşam şartlarında sömürülen insanların bu durumun farkında olmayışına bir tepkidir. *Sömürge insanı asla ayrı ayrı nitelenmez; ancak anonim bir kolektiflik içinde boğulma hakkına sahiptir.*¹⁰ Kolektif boğulmaya, sömürüye ayak uyduran insanlar, bu yaşam şartlarını zihinsel olarak onaylamışlardır. *Bu kitap insanlar kendilerini devletin baskıcı gücü altına sürüklenmelerine müsaade ettikleri takdirde, hayatın nasıl bir şekle dönüşeceğini hem kahince gösteriyor, hem de ikaz ediyor.*¹¹ *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* için yapılmış olan bu yorum, eserin bir bilinç uyandırma amacı taşıdığını açıkça belirtmektedir. Yapılan haksızlığın ve hak aramanın da çözüm olmayışının bir göstergesi olan bu eser, haksızlığın farkında olup hakkını arayanların ise bir şekilde –zihinsel yahut fiziksel olarak- susturulduğuna dikkatleri çekmektedir.

2. 1. Ütopya ve Distopya

Ütopya; Thomas More'un ortaya çıkardığı bir kavramdır. *Yaşanabilir yer*¹² anlamına gelen ütopya daha iyi, daha huzurlu, adaletli, haksızlığın yaşanmadığı dünya anlamlarına da gelir. Ters-ütopya, karşı-ütopya şeklinde de ifade edilen *distopya* ise, ütopyanın tam tersi adaletsiz, savaşın olduğu, huzursuz, mutsuz bir dünya anlamında kullanılmaktadır. Geleceğe dair hayalleri kurulan yahut korkulan bu gerçek olmayan uzamlar, kimi zaman bir öngörü niteliği de taşır.

Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü, İngiliz edebiyatının ve Dünya edebiyatının en önemli distopyalarındandır. Otuz beş yıl sonrasının İngiltere'sini ve sosyalist rejimini anlattığı bu distopyasında, Büyük Birader diye nitelendirdiği bir liderin baskıcı tavrını eleştirir. Her an herkesi gözetleyen, kimseye özgürlük hakkı tanımayan, mahremiyet algısı olmayan bu adaletsiz sistem, insanların üzerine bir karabasan gibi çökmüştür. Bu sistem için *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*

⁷Thomas More, *Ütopya*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2009, s. 7.

⁸ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu(Ters Ütopyalar)*, Güldiken Yayınları, Ankara 2001, s. 129-130.

⁹ George Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, (Çev. Celal Üster) Can Yayınları, İstanbul 2012, s. 298.

¹⁰ Albert Memmi, *Sömürgeciliğin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi*, Versus Kitap, İstanbul 2009, s. 96.

¹¹ Abraham H Lass, *100 Büyük Roman 3*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 331.

¹² Bkz. Thomas More, *Ütopya*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2009, s. 7.

romanının çevirmeni Celal Üster şöyle der: *Her şeyin tümüyle devletin denetiminde olduğu, bellekten yoksun bırakılmış, her türlü muhalefetin yok edildiği bir toplum tehlikesine karşı bir uyarı niteliğindeki Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, en genel anlamıyla 'ütopya'dır ama Orwell'in bu yapıtını 'karşı ütopyacı bir roman' olarak nitelemek sanırım daha doğru olacaktır (...) ütopyalarda insanlığa sunulan bir 'düş'tür, karşı ütopyalarda ise bir 'karabasan'.*¹³ Üster'in de karabasan olarak nitelediği bu roman aslında, geleceğe dair çok karamsar bilinçaltının dışı vurumudur. 'Bin Dokuz Yüz Seksen Dört', idealize edilmiş kötü insanlar ve zor yaşam koşulları içinde, mahremiyet ve özgürlük arayışındaki Winston Smith'i konu edinir.

Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanında geleceğe dair kurduğu bu distopik uzama karşın Aytmatov, dünü, bugünü ve yarını işlediği geniş perspektifli romanı *Gün Olur Asra Bedel*'in yarını anlattığı bölümlerinde, ütöpik bir dünya kurmuştur. Bilimin ve teknolojinin ilerlemesiyle uzaya gönderilen iki kozmonot, geleceğe dair hayali kurulan mükemmel dünyayla karşılaşılır. Savaşın söz konusu bile olmayacağı bu yerde, önemli olan insanların mutlu yaşamasıdır. Ütöpik dünyanın en önemli gerekliliğinden olan insan merkezli ve mutlu hayat sunan yaşantı, Aytmatov'un kurguladığı bu ütöpik mekanda mevcuttur. *Utopia'da savaş insanlık dışı bir olay olarak değerlendirilir ve uzak durulur. Devletler arasında bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda barışı tahsis etmek adına mümkün olabilecek her yol denenir, buna rağmen bir çözüm bulunamıyorsa savaşa gidilir. Yoksa makul bir neden olmadıkça, sırf insanların kendi çıkarlarını tatmin etmeleri için onca masum insanın katline hiçbir Utopialı yönetici yada yurttaş sıcak bakmaz. Utopialılar için kendi yurttaşları çok değerlidir ve onların kılına dahi zarar verilmemelidir.*¹⁴ Ütopyada, şahsi çıkarlar doğrultusunda savaşa girilen ve insan mutluluğunu tamamen yok sayan distopyanın tam aksi bir yapı vardır.

Gün Olur Asra Bedel'in dününde ve bugününde insanın yalnızca devletin varlığını sürdürmesi için bir araç ve yakıt olarak görülmesini eleştiren Aytmatov, geleceğe dair kurguladığı uzam uzayda, savaşın lafinin bile geçmediğini, insanın birey olarak çok değerli olduğunu, savaş gibi onların ölümüyle sonuçlanacak hiçbir çözüme başvurulamayacağını vurgulamıştır. Orada ne savaş ne de totaliter bir baskı vardır. *Gelecekte insan hayatının nasıl olması gerektiği hususunda ütöpik ipuçlarına rastladığımız bu eserde daha ziyade dünya gezegeninde yaşayan ve iki zıt kutba ayrılmış insanların (devlet) mutsuzluğu, düzenlerin bozukluğu, insanların ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaklığı ve kokuşmuşluğu dikkatlere sunulur.*¹⁵

Üç farklı zaman dilimini ve uzamı geriye dönüş teknikleriyle bir arada anlatan Aytmatov, üç farklı konudaki ortak nokta olarak zihnin buharlaşmışlığını belirlemiştir. Geleceği anlattığı zaman diliminin ütöpik olduğu düşünülürse, bu kısımda zihnin buharlaşmasının söz konusu olmaması beklenir. Fakat romanda aslolan ütopya değil, mankurtlaşmadır. Bu nedenle aslında dün ve bugün hayali kurulan, ulaşılması amaçlanan dünya olarak belirlenen Orman-göğsü gezegeni, kurgunun yalnızca bir kısmıdır. *Orman-göğsüslüler öyle yüksek düzeyde bir ortak yaşama bilincine varmışlar ki, savaşı bir kavga, bir mücadele şekli olarak kesinlikle reddediyorlar. Bu durumda evrenin kavrayabildiğimiz sınırları içinde en yüksek uygarlığın onların uygarlığı olduğunu düşünüyorsunuz.*¹⁶ Her şeyin mükemmel olduğu bu dünya anlatılırken, Sovyet rejiminin yine lider olduğu da belirtilmiştir. Rejimin tutumu orada da değişmemiş, keşfedilen bu yeni gezegene rağmen, yine devletin çıkarları düşünülmüş ve ütöpik kurgunun önu kesilmiştir.

Aytmatov romanının dününde deve derisi giydirilerek mankurtlaşan Jolaman'ı, bugününde Sovyet rejimiyle zihni yıkanmış Sabitcan'ı ele alarak zihnin ve özgürlüğün ortadan kaldırılmasına

¹³ Celal Üster, **1984 (Çevirenin Notu)**, Can Yayınları, İstanbul 2012, s. 14.

¹⁴ More, a.g.e., s. 17.

¹⁵ Ali İhsan Kolcu, **Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2008, s. 60.

¹⁶ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 120.

dikkatleri çekmiştir. Eserinin yarımı ile de dünyada özlemi duyulan, ideal yaşamı simgeleyen uzayı, Orman-göğsü gezegenini kurgulamış fakat Amerikan ve Sovyet yönetimlerinin çıkarlarına uymadığı için o gezegenle de iletişimi koparmıştır. *Böylelikle totalitarizme bağlı her iki yönetim kendi düzenlerini koymaya çalışırlar. 'Orman Göğsü' gezegeninde canlıların kendi tabiatlarından çıkmış bir ideal hayat düzeninin varlığı her iki devleti de huzursuz eder.*¹⁷Kurgulanan ütopyik uzam da böylece modern mankurtlarca yok sayılmıştır.

2.2. Özgürlüğün Kısıtlanması

Özgürlük, insanın doğuştan sahip olduğu, başkalarının yaşamını kısıtlamadığı sürece herkesin elde ettiği haktır. Elbette bu durum, bireye doğru yahut yanlış, her şeyi yapabilme özgürlüğü vermez. Fakat içinde yaşanılan mevcut rejimin doğruları yanlışları sorgulanıp bunlara cevap aramak bireyin kısıtlanamayacak hakkıdır. Sömürgecinin baskın olduğu toplumlarda bu hak büyük oranda yok sayılır. *Sömürgeci, sömürgeleştirilen insanların çoğuna bahşedilen en değerli haktan yoksun bırakır: Özgürlük. Sömürgeciliğin sömürgeleştirilene dayattığı yaşam koşulları buna yer bırakmaz; tam tersine hiç aldırmaz. Sömürge insanının bu ıstıraplı durumdan çıkışı yoktur.*¹⁸

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'ün başkahramanı Winston da çıkışını bulamadığı bu ıstıraplı durumun içindedir. Toplumun benimsemiş olduğu rejime, makineleşmeye, ferdi hiçbir fikrin ve hareketin olmamasına karşıdır. Fakat bu durumu belli edecek en ufak davranışı, onun buharlaşıp hiç yaşamamış gibi davranılmasına sebep olacaktır. Buna rağmen o esir gibi yaşayan topluluğa ayak uyduramaz. *Esir almak, bedenleri başkasının hizmetinde hareket ettirmeyi varsayar. Dolayısıyla harekete geçirme esir almanın kurucu endişesidir. Zira nihayetinde insanların aslen kendilerine ait olmayan bir arzuyu gerçekleştirmek uğruna eyleme geçmeyi kabul etmeleri gayet tuhaf bir durumdur.*¹⁹ Winston'a göre bu tuhaf durumu aşmanın bir yöntemi olmalıdır. Bu nedenle düşüncelerini aktardığı bir günlük tutar. Büyük harflerle *'Kahrolsun Büyük Birader'*²⁰ yazarak başladığı bu günlüğü, onun özgürlüğünün peşine düştüğü, yaşanılan baskıcı rejimin, İngiliz sosyalizminin prensiplerine sıkı sıkıya bağlı totaliter yapının yanlışlığını anlattığı ilk adımıdır. Böylece Winston korku dolu da olsa makineleşmenin bir adım ötesine geçmiş, bu tekdüzeliği zihnen kırmıştır.

Orwell gibi E. M. Forster da *Makinenin Sonu*²¹ adlı öyküsünde, bireysel düşüncenin ve bireyin hareket kabiliyetinin kısıtlandığı, hatta tamamen ortadan kaldırıldığı bir dünyanın eleştirisini yapmıştır. Forster'in bu hikayesini inceleyen Bezel; *İnsanların doğa yeryüzü ve birbirleri ile yüz yüze ilişki ve etkileşimlerinin yok olduğu, yerin altına çekilmiş ve bir makine düzenine bağımlı kalmış bir toplum ve yaşam biçimi anlatılır. Her şeye kadir olduğu düşünülen genel kapsamlı bir makine, insanların gereksinim saydığı her şeyi sağlamaktadır.*²²diyerek toplumun benimsediği durumu eleştirmiştir. Winston'un karşısında durmaya çalıştığı bu makineleşme, toplumun tamamını kaplamış, genel kabul görmüş bir virüstür. Ancak yazarak karşı duruş sergileyebilen Winston gibi, Aytmatov'un kahramanı Abutalib Kuttubayev de, var olan baskıcı sert rejime karşı duruşunu ilk defa yazarak göstermiştir. Doğrularını anlatamadığı, savunamadığı gerçeğine dayalı olarak sadece yazıya aktarabilen Kuttubayev, ilk adımını yazıyla atmış; var olan ve yaşadığı gerçekleri kağıda dökmüştür. Baskıyı eleştirdiği bu yazılarında aslında anılarını yazmış ve çocuklarının ilerde okuyup bilinçlenmesini amaçlamıştır. Yönetime ayak

¹⁷ Kolcu, a.g.e., s. 253.

¹⁸ Albert Memmi, *Sömürgeciliğin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi*, Versus Kitap, İstanbul 2009, s. 96.

¹⁹ Frederic Lordon, *Kapitalizm Arzu ve Kölelik*, Metis Yayınları, İstanbul 2012, s. 23.

²⁰ George Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, (Çev. Celal Üster) Can Yayınları, İstanbul 2012, s.42.

²¹ Bkz. Edward Morgen Forster, *Cennet Dolmuşu Toplu Öyküler I*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

²² Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu(Ters Ütopiyalar)*, Güldikeni Yayınları, Ankara 2001, s. 63.

uydurarak savaşa katılıp, savaşın kendince doğru bulduğu gerekliliklerini yerine getirmiş olan Kuttubayev, savaşın ideolojisini tamamen benimsemediği için suçlanmıştır. *Her savaş ideolojisi, bütünsel bir parçası olarak düşmana dair bir anlayış içerir. Bu ideolojiyi kabul etmekle, tahakküm altındaki sınıflar kendilerine ayrılan rolü pratikte onaylar. Bu durum başka şeylerin yanı sıra, toplumların görece istikrarlılığını açıklar; bizzat ezilenler ezilmeye ister istemez hoşgörü gösterir.*²³ Kuttubayev'in yurttaşlarıyla birlikte savaşa katılmış olması onun bütün düşünme özgürlüğünü, kendi adına karar verebilme yetisini yok etmiştir. Çünkü o savaşa katılarak savaşın doğrularını pratikte kabul etmiştir ve bu nedenle söyleneni yapmak zorundadır. Abutalib Kuttubayev, herkesle birlikte savaşa katılmış, fakat ardından Almanlar tarafından esir alınmıştır. Bu durum Kuttubayev'in suçlanması ve dışlanması için yeterli bir gerekçe olmuştur. Çünkü düşman devleti tarafından esir alınanlar esaretini sürdürmemeli, canına kıymalıdır. Buna riayet etmeyen Kuttubayev esarete boyun eğmiş ve savaş bittikten sonra bir şekilde kurtulup yurdu Kırgızistan'a dönmüştür. Bu konuda öğrencisi ile Kuttubayev arasında geçen diyalog şu şekildedir:

-Niçin beyninize bir kurşun sıkıp kendinizi öldürmediniz? (...) Düşmana tutsak olmak yasaktı, kesin emir verilmişti bu konuda!

-Kim vermişti bu emri?

-Yukarıdan verilmişti. (...) Ne olursa olsun emirlere uyacaktınız. (...) Ne olursa olsun emirlere uymak zorundaydı!²⁴

Zihni küçük yaşından itibaren şekillendirilmiş olan öğrencisi bile Kuttubayev'i sorgulama hakkına sahiptir. Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel*'den bir bölümün çıkarılmasıyla oluşturulmuş diğer romanı *Cengiz Han'a Küsen Bulut*'ta Abutalib Kuttubayev'in Boranlı istasyonundan tutuklanarak götürüldükten sonra vuku bulan olayları anlatır. Kuttubayev'in mantıklı hiçbir gerekçe sunulmaksızın tutuklanmasının ardındaki sebeplerden en büyüğü, onun esir düştüğünde kendisini öldürmemesidir. Savaştan önce bu emir verilmiştir fakat bu emre riayet etmeyip özgürmüş gibi davrandığı için Kuttubayev vatan haini gibi muamele görmüştür.

*Bunlar eski savaş tutsaklarıydı. Teslim olmak yerine kafalarına bir kurşun sıkarak intihar etmedikleri için zaten büyük bir suç işlemiş sayılıyorlardı. Düşmana teslim olmak zorunda kaldıkları zaman silahlarını kendilerine çevirip intihar etmek emredilmişti onlara. Böyle davranmakla görevlerini yapmış, iktidara, iktidar-Tanrı'ya, bağlılıklarını kanıtlamış olurlardı.*²⁵

Tamamen iktidar odaklı yaşamak zorunda olan, kendi yaşamları bile kendilerinin elinde olmayan bu insanların özgür olmaları söz konusu bile olmamıştır. Çünkü *Lider halkı pasifleştirir.*²⁶ Halk yalnızca lider olan gücün emirlerini yerine getirir ve aktif hareket etme gereği duymaz. Böyle bir gereksinim duyulmuşsa dahi bu engellenmiştir. Eğer lider savaşın yapılması gerektiğini söylemiş ise o savaş yapılır ve savaşa herkes gibi katılmak zorunludur. Bu nedenle pratikte savaş onaylanmıştır. Bu Kuttubayev'in, savaşı başlatan iktidarın her söylemini kabul ettiği anlamına geliyordur. Esir düştüklerinde kendilerini öldürmeleri emredilmiş olan halk, iktidarın sözünü çiğneyip, özgür iradesiyle hayatta kalmayı seçemez. Kuttubayev yaşadığı müddetçe vatan haini damgasını yemeye bu yüzden mecburdur. İktidarın, rejimin gözünde halk, bir değer değil, yalnızca söylemlerini yerine getirip, onun çıkarı için çabalayan makine, yani nesnedir. İktidar halkı sömürdükçe olduğundan daha zalim bir yapı, sömürülen halk ise olduğundan daha sindirilmiş bir hal almıştır. *Sömürgeciyle sömürgeleştirilen arasındaki bağ (...) yıkıcı ve yaratıcıdır. Biri bozularak zalime; yanlı, nezaketten yoksun, üçkağıtçı, sadece kendi ayrıcalıklarını düşünen ve*

²³Albert Memmi, *Sömürgeciliğin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi*, Versus Kitap, İstanbul 2009, s. 98.

²⁴ Aytmatov, 2012, a.g.e. s. 133.

²⁵ Cengiz Aytmatov, *Cengiz Han'a Küsen Bulut*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007, s. 18.

²⁶Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, (Çev: Şen Süer) Versus Kitap, İstanbul 2011, s. 167.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

*bunları ne pahasına olursa olsun savunmayı dert edinen birine dönüşür; öteki gelişmesi engellenmiş, pestilinin çıkarılmasına ses çıkarmayan, ezilen bir yaratığa dönüşür.*²⁷Kuttubayev'i sadece kendini öldürmeyip düşman kuvvetlere esir düştüğü için hain damgası vurup çalıştığı bütün okullardan çıkararak, eşini ve çocuklarını da onun soyadını taşıdığı için dışlayan bu rejim, onun bütün hayatını alt üst etmiş, son olarak tutuklanması ile de ona ağır bir darbe vurmuştur.

Kuttubayev, eşinin ve kendisinin sosyal anlamda hiçbir şey yapamadığı, yalnızca çocuklarının geçimini sağlamak için çalıştığı Sarı-Özek bozkırında, yaşam koşulları gibi zihni de daraltılmadan, baskı altına alınmadan, bildiklerini ve anılarını yazıya dökmeyi amaçlamıştır. Çünkü bu yazdıklarını ilerde çocuklarının okumasını, öğrenmesini istemiştir. Geçmişinden, tarihinden soyutlanmış bireyler olarak yetişmesini istemediği çocuklarının bilmesi için, ölümsüzleşmesi gerektiğini düşündüğü tecrübelerini, anılarını, yaşanmışlıklarını hatta halk efsanelerini bile yazmıştır:

*Benim mirasım, benim ruhumdan, benliğimden, yazularımdan ibaret olacak. Savaş yıllarında görüp yaşadığım olayları anlatan yazılardan ibaret. Çocuklarıma bırakacağım başka zenginliğim yok. Burada, bu Sarı-Özek bozkırında karar verdim buna. Hayat beni yok olayım, yavaş yavaş yitip gideyim diye buralara kadar itti. Ben de bütün yaşadıklarımı, gözlemlerimi ak kağıda kara yazularla dökeceğim ve miras olarak bunları bırakacağım çocuklarıma. Yarınlara, bütün arzularıma belki onlarla ve onlarda ulaşırım.*²⁸

Kuttubayev tüm bunları yazarken, bunun tehlikeli olduğunun ve bir suç olduğunun farkındadır. Fakat zihni, tarihi, aslı yıkanmış Sabitcan gibi sessiz kalıp, tüm bu dogmaların arkasında duramamıştır. Elinden gelen tek şey, çocuklarını geçmişe dair bilinçlendirmek olduğu için, en azından bunu yerine getirmiş ve yazmıştır. Bu hareketi onun karşı devrimci gibi muamele görerek tutuklanmasına sebep olmuştur. Çünkü sisteme göre yazılması anlatılması gereken şeyler devletin çıkarlarına yarayan şeyler olmalıdır.

*Herkes aklına geleni yazacak ha! Sonu nereye varır bunun? (...) Hayır dostum hayır! Böyle şeylere izin verecek değiliz. Karşı devrime izin vermeyiz!*²⁹Kuttubayev'in anılarını yazması uygun görülüyordu. Böyle bir özgürlüğü yoktu, yazdıkları yalnızca devletin çıkarlarına hizmet ettiği müddetçe yazabilirdi. Yazdığı anıları, doğruluğundan emin olduğu gerçekler de olsa buna izin verilmiyordu.

Kuttubayev gibi sömürgeci tarafından ezilmiş, özgürce adı gibi emin olduğunu söylemesine bile izin verilmeyen Winston Smith, bir zaman sonra iş yerindeki mesai arkadaşlarıyla ve sokakta karşılaştığı insanlarla bile konuşamaz olmuştur. Büyük Birader ve teleekran onu sürekli izliyordu. Partinin söylediği şey ne olursa olsun onaylamak durumunda kalıyor, bildiği doğruyu zihninden bile geçiremiyordu. *Sonunda parti iki kere ikinin beş ettiğini söyler, siz de buna inanmak zorunda kalırdınız.*³⁰Oysa Winston iki kere ikinin beş etmediğini çok iyi bilmektedir; fakat bunu düşünemiyordu bile. Çünkü düşünce suçu diye bir kavram da vardır. Bu kavram insanların zihinlerinin okunduğu, yanlış bir şey düşündüklerinde hemen yakalanıp buharlaştırıldığı anlamına gelmektedir. İnsanların doğruları düşünme özgürlüğü dahi yoktur. Aslında *Özgürlük, iki kere iki dört eder diyebilmektir. Buna izin verilirse, arkası gelir.*³¹ Fakat insanların bu özgürlüğü ellerinden alınmıştır.

²⁷ Albert Memmi, **Sömürgeciliğin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi**, Versus Kitap, İstanbul 2009, s. 99.

²⁸ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 191.

²⁹ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 220.

³⁰ Orwell, a.g.e., s. 105.

³¹ Orwell, a.g.e., s. 106.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Rejim tarafından uygulanan kısıtlama yalnızca soyut yöntemler aracılığıyla yapılmamıştır. Somut anlamda da insanları kısıtlayan, psikolojik baskının ötesinde bazı etkenler de vardır. Özgürlüğü önlemek, zihinlerden özgürlük kelimesini dahi yok etmek için parti, birçok yöntem geliştirmiştir. *Teknolojik ilerleme bile, ancak ürünleri insan özgürlüğünün daraltılmasında kullanılabilirlerse gerçekleşir.*³²Tüm bu yıldırıcı faaliyetlere rağmen, az da olsa özgür kararlar almak isteyen Winston, Parti'ye karşı gelmiş ve Parti'ye karşıt güç olan Goldstein'in doğrularını benimsediğini düşündüğü O'Brien'le görüşmüştür. O'Brien ona Goldstein'in ağzından yazıldığını söylediği kitabı vermiş, Winston ise kendi düşüncelerinin aynısının kaleme alındığı kitabı okumuştur. Bunun üzerine Winston suçüstü yakalanmış ve işkencelere maruz kalmıştır. Bu işkenceler Winston'un özgür düşüncelerini, benliğini, hayat görüşünü, içindeki ufacak da olsa hala yaşayan ümidini, azmini, kararlılığını bitirmiştir. *Ama artık her şey yoluna girmişti, mücadele sona ermişti. Sonunda kendine karşı zafere ulaşmıştı. Büyük Birader'i çok seviyordu.*³³Artık Winston da pes etmiştir ve sistemin gerekliliğini yerine getirmiştir. Distopyaların genel özelliği olarak sistem kazanmış ve birey kaybetmiştir.

Orwell dünyaca ünlü distopyası ile sisteme karşı gelinemeyeceğini bu şekilde vurgulamışken, Aytmatov daha gelenekçi anlatımıyla sistemin karşısında durulmaması gerektiğini düşünen, yozlaşmış karakter Sabitcan'ı ön plana çıkarmıştır. Dünü, bugünü ve yarını anlatan *Gün Olur Asra Bedel*'de, bugünü anlattığı mekan olan Sarı Özek bozkırı, okul bile olmayan, ücra bir yerleşim alanıdır. Bu nedenle norm karakter Kazangap'ın eğitimi için kasabaya gönderdiği oğlu Sabitcan, konakladığı yurttan bambaşka, sistemin her doğrusunu kendine doğru kabul etmiş bir kart karakter olarak döner. Kazangap oğluluyla zaman zaman bunun yanlış olduğuna dair tartışmalara da girse, oğlu özgür düşünceden tamamen soyutlanmış, yönetilen bir zihin olmuştur. *Babası ile konuşan Sabitcan laf arasında gülerek, kolektifleştirme devrinde Doğu Türkistan'a kaçan Kazak ve Kırgızların geri gelmeye çabaladıklarından bahsetti.(...) Şimdi hepsi varını yoğunu bırakıp kaçıyor, kabul edilmeleri için Sovyet otoritelerine yalvarıyorlarmış.*³⁴ demiş ve babasının yanlış gördüğü değerleri savunarak, onun doğrularıyla dalga geçmiştir. Kazangap ise oğlunun bu kadar sistematikleşmesine tahammül edemeyerek ona sert çıkmıştır. Fakat Sabitcan, o kadar devletçi bir hal almış, özgürlüğünü öyle bir teslim etmiştir ki, *Devlete mi kızacağız. Buna da hakkımız yok.*³⁵diyerek babasına karşı gelmiştir. Gelenekçi bir yaklaşımı olan norm karakter Kazangap ise, Sabitcan'ın devletçiliğine, sistemciliğine, zihnini, fikrini, geçmişini yok saymasına uyarı niteliğinde şu tepkiyi vermiştir: *İnsan yalnız Allah'a sırt çevirmez, yalnız O'na küsemez. Allah ölüm verirse, bu hayatının sona ermesi demektir. Çünkü insan doğar ve vakti gelince ölür. Bunun dışında bu dünyada olan her şeyin hesabı sorulur!*³⁶

Doğu kültürüyle yaşamış ve bu sebeple Orwell'e göre daha gelenekçi bir anlatımı olan Aytmatov, özgürlüğün kısıtlanmasına ve sorgulamaya izin verilmemesine karşı tepkisini bu şekilde dile getirmiştir. Orwell'in Tanrı olarak kabullenilmiş iktidarına karşın, Allah'ı yüceltmış, bu kabullenmenin yalnız O'na karşı olabileceğini söylemiştir. Fakat toplum, partinin özgürlüğü kısıtlamasına, hatta onu hiçe saymasına o kadar alışmıştır ki, bu yapılanmanın onların en doğal hakları olan günlük tutmak, anı yazmak gibi bireysel faaliyetlerinin dahi önüne set çekmesini kabullenmiştir.

³² Orwell, a.g.e., s. 223.

³³ Orwell, a.g.e., s. 334.

³⁴ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 87.

³⁵ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 87.

³⁶ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 88.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

2.3. Zihinsel ve Fiziksel Buharlaştırma

Orwell, 1949 yılında, otuz beş yıl sonrasını düşünerek yazdığı *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ile, karşı-ütopya anlamına gelen distopyanın gereği olarak, ferdi hareket ve özgürlük karşıtı, devletçi ve sömürgeci bir toplumu ele almıştır. Diktatör tavırlar sergileyici bir devlet yapısı olan katı İngiliz sosyalizmini eleştirmiştir. Orwell'in kitabında *İngsoc* olarak kısaltarak kodladığı bu siyasal yapı, bireylerin tek tipliği ve zihinden arındırılmış bir yapıda olması gerekliliği konusunda baskıcıdır. *Aykırı Düşünen Buharlaştır!*³⁷ Bu nedenle bireyleri canlarıyla tehdit ederek aynı düşünmeye iter. Bütün bir toplum, makine misali aynı olmaya mecbur kalır. Zihnini buharlaştırmayan kimseler, fiziksel olarak buharlaştırılacaktır.

*Bir de 'düşüncesuçu' vardır. Söz gelimi, günce tutmak bile tehlikeli bir suçtur. Düşünce Polisi sürekli ensenizedir. Çoğu zaman ne yargılama olur ne de bir tutuklama raporu tutulur. Ortadan kayboluverirsiniz. Adınız kayıtlardan silinir, yaptığınız her şeyin kaydı yok edilir, bir zamanlar var olduğunuz bile yadsınır, sonra da tümünden unutulur. Kökünüz kazınır, külünüz havaya savrulur; onların deyişleriyle 'buharlaşırsınız' ...*³⁸

*Düşüncesuçunu işlemek o kadar kolaydır ki, farkında bile olmadan birçok kimse bu suçlanmaya maruz kalabilir. Winston arkadaşının evine gidip arızalı olan su borusunu tamir etme gereği duyduğunda, arkadaşının henüz yaşları çok küçük olan çocuklarının onu 'düşüncesuçlusunu' ilan etmeleri bunun en somut kanıtlarındandır. Boruyu gevşetmek için İngiliz anahtarı isteyen Winston, gördüğü tepkiyle zihinlerin getirildiği duruma dair bir kez daha hayretler içerisinde kalmıştır. İngiliz anahtarı tabirinin bile bir karşı devrim sözcüğü, sosyalizm karşıtı bir tavır olarak algılanması insanların suçlanmasının ne kadar basit olduğunu gösterir. 'Sen bir hainsin!' diye ciyakladı oğlan. 'Sen bir düşünce-suçlususun! Sen bir Avrasya casususun! Seni vururum, seni buharlaştırırım, seni tuz madenlerine yollarım!'*³⁹ şeklindeki tepki Winston'un bu küçük çocuklar tarafından bile tehdit edilip, buharlaştırılabilirliğinin çaresizce kabullenilişini gözler önüne serer. Yadırgamamıştır Winston; çünkü yakınları, tanıdıkları, hiç sebepsizce ortadan kaybolmuş, buharlaşmışlardı. *Genellikle partinin öfkesini çekmiş kişiler ortadan kayboluverirler, bir daha da onlardan hiçbir haber alınmazdı. Bazıları yaşıyor bile olabilirlerdi. Winston'ın annesiyle babası dışında, yakından tanıdığı belki otuz kişi değişik zamanlarda ortadan kaybolmuştu.*⁴⁰

Ortadan kaybolan bu insanları aramak, soruşturmak, merak etmek beyhude bir çabadır. Çünkü Parti'nin sistemine göre bir kimse suç işlemişse buharlaştırılır. Bu buharlaştırma, o insanın sanki hiç yaşamamış gibi gösterilmesi anlamına gelmektedir. Winston'un iş arkadaşı Withers için de böyle bir buharlaştırma gerçekleşmiş; *Withers'e gelince, o artık bir yokkişiydi. Yoktu: hiç var olmamıştı.*⁴¹ denilerek geçmişi, geleceği silinmiştir. Withers gibi buharlaşan bir diğer isim de Syme'dir. Winston'la aynı iş yerinde çalışan Syme bir sabah işe gelmemiştir. Syme'in olmadığının anlaşılması üzerine kabullenme ve sorgulamama devreye girmiştir. *Syme yok olmuştu. Bir sabah bir de bakmışlardı ki işe gelmemiş. (...) duyurulardan birinde aralarında Syme'in de bulunduğu Satranç Kurulu üyelerinin listesi yer alıyordu. Listede bir değişiklik yokmuş gibi görünüyordu, hiçbir adın üstü çizilmemişti, ama bir ad eksikti. Syme artık yoktu: Hiç var olmamıştı.*⁴²

Buharlaştırılan bu insanların suçlarının ne olduğu, onu nasıl işledikleri gibi sorular, zaten insanlar hiç yaşamamış gibi gösterildiği için tamamen geri planda, araştırılmayan detaylar olarak kalır. Kaldı ki Parti'ye dair herhangi bir zafer açıklanırken, sevinmiyorsanız ya da yeterince

³⁷ Celal Üster, **1984 (Çevirenin Notu)**, Can Yayınları, İstanbul 2012, s. 18.

³⁸ Üster, a.g.e., s. 18.

³⁹ Orwell, a.g.e., s. 47.

⁴⁰ Orwell, a.g.e., s. 69.

⁴¹ Orwell, a.g.e., s. 70.

⁴² Orwell, a.g.e., s. 177.

sevinmiyorsanız bile, yüzünüzde beliren bu uygunsuz ifadeden dolayı dahi bir suç işlemiş olabiliyordunuz. Bu suçun *Yenisöylem*deki adı ise *Yüzsuç*dur.

Suçların en ağırı, en affedilmezi *düşüncesuç*udur. Faaliyetlerine herhangi bir aykırılık yansıtma olasılığını bile düşünmeyen insanlara, bunları düşünme, aklından geçirme hakkı dahi verilmemiştir. İnsanın bilinçli olmadığı uyku anında bile buna izin yoktur. Suçlu olduğu gerekçesiyle tutuklanan Winston, hücrede karşılaştığı arkadaşı Parsons'a suçunu sorduğunda, Parsons uykuda şuursuzca sayıkladığı sözlerden dolayı tutuklandığını, bu cezayı hak ettiğini söylemiştir. *Düşünce suçu korkunç bir şeydir dostum. (...) Sinsi bir şeydir. Adamı esir alır da farkına bile varmazsın. Beni nasıl ele geçirdi biliyor musun? Uykumda! İster inan, ister inanma. Çalışıp çabalayan, üzerine düşeni yapmaya çalışan bir adamım ben, kafamın içinde kötü şeyler olduğunu nerden bileyim. Sonra uykumda konuşmaya başlamışım. Hem de ne demişim biliyor musun? (...) Kahrolsun Büyük Birader!*⁴³

Her ne kadar Parti toplumu baskı altına alıp, insanların düşüncelerini kontrol altında tutmaya çalışsa da, bilinçaltı son çare olarak uykuda kendini dışarı vurur ve sayıklama şeklinde düşünceler dile gelir. Parti, zihinleri, geçmişi, anıları ve mantıklı düşünmeyi sağlayan kavrama kabiliyetini buharlaştırmaya o kadar kararlıdır ki, bu sorunu da kendince aşma yöntemi bulmuştur. Yöntem zihinlerdeki kelimeleri buharlaştırmaktır. Parti ve Düşünce Polisi'nin çıkarlarına aykırı olan kelimeleri lügatten, yazılı olan her yerden kaldırarak ve kullanımını yasaklayarak zihinlerden de silmiştir. Artık düşünceleri dile getirmek için gereken araçlar, yani 'kelimeler' ortadan kaldırılmış, buharlaşmıştır. Bunun adına da *yenisöylem* denilmiştir. *Yenisöylemin tüm amacının düşüncenin ufkunu daraltmak olduğunu anlamıyor musun? Sonunda düşünce-suçunu tam anlamıyla olanaksız kılacağız, çünkü onu dile getirecek tek bir sözcük bile kalmayacak. (...) Sözcükler her yıl biraz daha azalacak, bilinç alanı her yıl biraz daha daralacak.*⁴⁴ *Yenisöylem, zamanla genişletilecektir, tıpkı somut olarak buharlaşan insanlar yahut soyut olarak düşünmesine izin verilmeyen, buharlaşan zihinler gibi. Kelimelerin yok edilmesi buna olanak sağlayacaktır. Bilinç kapalıyken sayıklamak bile olanaksızlaşmıştır. Böylece her türlü 'sapkın düşünce' olanaksız kılınmış olacaktır.*⁴⁵

Hücrede O'Brien ve Winston arasında geçen bir diyalogda, Winston'un zihin buharlaştırma sürecine tanık olunur. Winston'a çeşitli sorular soran O'Brien'in soruları ve Winston'un verdiği cevaplar üzerine, Winston onlara oynanan oyunun çok açık ortada olduğunu kulaklarıyla duyar.

'Öyleyse geçmiş, varsa eğer, nerededir?'

'Kayıtlarda. Yazılı olarak.'

'Kayıtlarda. Başka nerede?'

'Zihinlerde. İnsanların belleğinde.'

'Bellekte. Güzel. Eh, biz Parti olarak tüm kayıtları da, tüm bellekleri de denetim altında tuttuğumuza göre, geçmişi de denetim altında tutuyoruz demektir, değil mi? Parti neye gerçek diyorsa, gerçek odur. Partinin gözünden bakmadıkça, gerçekliği görmek olanaksızdır. İşte senin yeniden öğrenmen gereken de bu Winston. Bu da benliğini yok etmeyi, iradeli olmayı gerektirir. Akıllı olmak istiyorsan, özünden geçmelisin.'⁴⁶

Orwell'in, hem fiziksel hem zihinsel olarak insanların ortadan kaldırılmasını oldukça sert ve net bir dille eleştirişine karşın, Aytmatov bu tutumu, daha çok sezdirerek, mitolojik temellere

⁴³ Orwell, a.g.e., s. 267.

⁴⁴ Orwell, a.g.e., s. 77.

⁴⁵ Üster, a.g.e., s. 19.

⁴⁶ Orwell, a.g.e., s. 283.

dayandırarak dile getirmiştir. Kuttubayev'in kaleme aldığı Juan Juanlar ve mankurtlaştırma hikayesi ile zihnin buharlaşmasını daha somut yöntemlere bağlamış ve günümüzle ilişkilendirme şeklinde vermiştir. Efsaneye göre Nayman Ana adında bir kadının oğlu Juan Juanlara esir düşmüştür. Juan Juanların bozkırı işgal ettikleri o dönemde, esirlere yapılan işkence herkes tarafından bilinen mankurtlaştırma yöntemidir. *İnsanın hafızasını yitirmesine, deli olmasına yol açan bir işkence usulleri varmış. Önce esirin başını kazır, saçları tek tek kökünden çıkarırlarmış. Bunu yaparken usta bir kasap oracıkta bir deveyi yatırıp keser, derisini yüzermiş. Derinin en kalın yeri boyun kısmı imiş ve oradan başlarmış yüzmeye. Sonra bu deriyi parçalara ayırır, taze taze, esirin kan içinde olan kazınmış başına sımsıkı sararlarmış. Böylece sarılan deri, bugün yüzücülerin kullandığı kauçuk başlığa benzermiş. Buna deri geçirme işkencesi derlermiş. Böyle bir işkenceye maruz kalan tutsak ya acılar içinde kıvrılarak ölür, yada hafızasını tamamen yitiren, ölünceye kadar geçmişini hatırlamayan bir mankurt, yani geçmişini bilmeyen bir köle olurmuş.*⁴⁷ Aytmatov'un bu efsaneye eserinde yer vermesindeki amaç, şartlar ve dönem değişse bile yaşananların hemen hemen aynılığına dikkatleri çekmek istemesidir. Mitolojik bir mankurtlaşmanın anlatıldığı bu efsane, işkenceye maruz kalan kimsenin ölmüyorsa bile zihninin buharlaştığını, tamamen içi boşaltılmışçasına bambaşka bir insan olduğunu, annesi de dahil olmak üzere kimseyi tanımadığını, geçmişine tam anlamıyla sünger çekildiğini açıkça belirtmektedir.

Efsaneye göre Nayman Ana'nın oğlu Jolaman'ın maruz kaldığı bu işkence, bugün *modern bir mankurtlaşma eğilimi içerisinde*⁴⁸ olan Kazangap'ın oğlu Sabitcan'a uygulanmış ve zihninin buharlaşmasına sebep olmuştur. *Geçmişte milli hafızanın kaybedilmesi için başına taze deve derisi geçirilerek çölde kızgın güneş altında günlerce bekletildikten sonra şuur kaybına uğrayarak birer mankurt olan Kırgız gençleriyle, bugünün Sovyet rejimi altında yatılı okullarda ve ideolojinin dogmaları ile birer ana, baba, ata ve millet düşmanı olarak zihinleri şekillendirilen çocuklar, aynı kaderi paylaşırlar. Geçmişin deve derisi bugünün Sovyet rejimidir. Juan Juanlar da tabiatıyla Ruslardır. Rejimin prensipleriyle yetişen gençler ileride yerli ve milli hayatın birer düşmanı kesilmektedirler.*⁴⁹

Sabitcan'ın okumak üzere gönderildiği okulda ve devlet yurdunda, ona Sovyet rejimi enjekte edilmiş, başına, efsanede bahsi geçen geçmişin deve derisi giydirilmiştir. Sabitcan, babasının ikazlarını asla dinlemeyen, hep kendi doğrularını yaşayan bir *devletçi* olmuştur. Hiçbir şeyi sorgulamayan, rejimin gerektirdiği her şeyi yerine getiren ve insanlara da aşılama çalısan Sabitcan'a göre insan hayatının, aile kavramının bir önemi yoktur. Çünkü insanlar devleti ayakta tutmak için vardır. Tek başlarına, birey olarak bir değer ifade etmiyordur. *Devletin çıkarlarından daha önemli ne olabilirdi? Bazıları insan hayatının önemli olduğunu sanıyorlardı.. Ne laf ya! Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner. Sönen yanmayan sobanın da hiçbir yararı yoktur.*⁵⁰ Rejimin hiçe saydığı birey, Sabitcan'a göre de yalnızca bir hiçtir.

Kuttubayev rejimin akıldan yoksunluğunun, insanların zihnini buharlaştırdığının bilincindedir. Fakat elinden gelen herhangi bir şey yoktur. Karısı ve iki çocuğundan oluşan ailesine çok düşkündür. Tek yapabildiği onların ileride okumaları için bir anı yazmaktır. Geçmişinden, tarihinden ve geleneklerinden soyut bir hayat sürdürmelerini istemediği çocuklarının yazmış olduğu efsaneler ve savaş yıllarında yaşadığı anılarla bilinçlenmesini istemektedir. Sabitcan gibi buharlaşmış bir zihinle hayatlarını sürdürmelerine razı olmaz. Fakat yazmış olduğu bu günlük onun zihinsel olarak buharlaştırılmadığının bir kanıtıdır; bu nedenle sebep sunulmaksızın fiziksel olarak

⁴⁷ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 147.

⁴⁸ Kamuran Eronat, 'Gün Uzar Yüzyıl Olur Romanında Modern ve Mitik Mankurtlar', T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 264.

⁴⁹ Ali İhsan Kolcu, **Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2008, s. 65.

⁵⁰ Aytmatov, 2007, a.g.e., s. 22.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

buharlaştırılmıştır. Gözaltına alınmıştır ve bir daha da geri dönmemiştir. Kuttubayev'in geri dönmediği bu gözaltından, ailesine yalnızca bilgilendirme mektubu gönderilmiştir. Mektupta Kuttubayev'in kalbinin durup öldüğü yazılıdır. Bu ölümü, sorgulayıp araştırmak yerine kabullenip kendilerince kılıf uyduran yakınları, aslında bunun sonucunun olmayacağını, sorgulayıp araştırsalar da bir şey elde edemeyeceğinin bilincindeydiler. Buna bağlı olarak Kuttubayev'in ölümü yakınları tarafından çocuklarından ayrı kalmaya dayanmadığı şeklinde bir kalıba uydurulmuştu. Eşi Zarife, Boranlı'daki dostları Kazangap ve Yedigey de dahil olmak üzere hepsi aynı yorumu yapıp bu ölümü kabullenmişlerdi.

*Çocuklarından ayrı kalmaya yüreği dayanamadı zavallının. Bundan korkuyordum zaten. Ayrılık acısı korkunç bir şeydir.*⁵¹ Kazangap'ın bu düşüncelerini destekleyen Yedigey'in yorumu da şu şekilde olmuştur: *Onun kalbini durduran, çocuklarından ayrılmış olmanın dinmez, dayanılmaz acısıydı. Issız, sessiz Sarı-Özek bozkırında, o küçük Boranlı istasyonuna terk edilmiş yavrularının ona verdiği dayanılmaz ayrılık acısının ağırlığını kimse anlayamaz, onun çocukları olmadan yaşayamayacağını bilemezdi. Onu öldüren böyle bir acıydı işte.*⁵²

Tıpkı Orwell'in Parsons'u, Withers'i, Syme'i gibi, zihnen buharlaştırılmayan Kuttubayev de fiziksel olarak buharlaşmıştır ve artık haber alınmazdı. Ölüm gerekçesi bile sorgulanamazdı. Sanki hiç yaşamamışlar gibi hayat devam etmekteydi, etmek zorundaydı. *Bir kez Parti'nin buyruğu altına girdiniz mi, ne hissettiğiniz ya da ne hissetmediğiniz, ne yaptığınız ya da ne yapmaktan kaçındığınız hiç fark etmiyordu. Ne yaparsanız yapın ortadan kayboluyordunuz; siz de silinip gidiyordunuz, yaptıklarınız da. Tarihin akışının dışına atılıyordunuz.*⁵³ Tarihin dışına atılmak istemeyen insanlar zihnen buharlaşarak hayatta kalmaya hak kazanabilirlerdi.

2.4. Mahremiyet Algısı

Mahremiyet, bireyin kişisel hak ve çıkarları doğrultusundaki yaşam alanı; gizli olmasını ve özgür olmayı istediği şahsi sınırdır. Bireyin büyük oranda şahsını ilgilendiren konularda karar alabildiği, ihlal edilmesi durumunda kısıtlandığı ince çizgidir. *Özel yaşam ya da mahremiyet, genel olarak, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alanı ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade eder.*⁵⁴

Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü yazarken öyle bir distopya oluşturmuştur ki, mahremiyete dair ufak bir belirti dahi yoktur. Başkahraman Winston'u en çok rahatsız eden sorunlardan birisi olan her yerde görülüp izlenmesi, ondaki mahremiyet algısının halen tükenmediğini göstermektedir. *Hep sizi izleyen o gözler ve sizi sarıp kuşatan o ses. Uykuda yada uyanık, çalışırken yada yemek yerken, içeride yada dışarıda, banyoda yada yatakta... kaçış yoktu. Kafatasınızın içindeki birkaç santimetreküp dışında, hiçbir şey sizin değildi.*⁵⁵ Günün ve gecenin her saati, her dakikası izleniyor, kontrol altında tutuluyor olması Winston için çok büyük bir sorundur. Birey olduğunun bilincine varmak istemektedir fakat sürekli izlendiği teleekranlar olduğu müddetçe mümkün değildir. Geleceğe ya da geçmişe, düşüncenin özgür olduğu, insanların tek tip olmayıp birbirlerinden farklı oldukları ve yalnız yaşamadıkları bir zamana; gerçeğin var olduğu ve yapılanın yok edilemeyeceği bir zamana duyulan özlem vardır. Fakat bunu ne dile getirebilir, ne de yazıya dökebilirler. Hatta zihinlerinden geçirmeleri bile tehlike arz edebilir. Büyük Birader her an onlarla ve zihinleriyle birlikte.

⁵¹ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 257.

⁵² Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 262.

⁵³ Orwell, a.g.e., s. 195.

⁵⁴ Mehmet Yüksel, **Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi**, *AÜSBF Dergisi* 58.1, 2003, s. 182.

⁵⁵ Orwell, a.g.e., s. 51.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Teleekran aynı anda hem alıcı hem de verici işlevi görüyordu. Fısıltıyla konuşmadığı sürece Winston'un çıkardığı her ses tele-ekran tarafından alınıyordu; dahası madeni levhanın görüş alanında kaldığı sürece Winston işitilmekle kalmıyor, görülebiliyordu da. Hiç kuşkusuz, ne zaman izlendiğinizi anlamanız olanaksızdı.⁵⁶

Teknoloji ve bilimin gelişmesi, bu gelişimin tamamen iktidarın, Parti'nin kendi çıkarına kullanması bireylerin benliğini ve özgüvenini olumsuz yönde etkilemektedir. Çeşitli denetim mekanizmalarıyla halkı sürekli denetleyen ve gözetleyen Büyük Birader, bunu halktan gizli yapma gereği bile duymaksızın, alenen yapmaktadır. *Söz konusu denetim mekanizmaları da onların iktidarının güçlülüğünden çok gayri meşruluğuna delalet eder. Çünkü meşru bir iktidarın egemenlik dayanakları bireysel ihlallerle sarsılamaz.⁵⁷ Meşru olmadığını halkı sürekli gözetlemesiyle de açığa vuran Parti, sağlam temellere dayanmayan varoluşunu, iktidara gelişini, bu şekilde ayakta tutmaya çalışır. İşte bundan dolayıdır ki, Foucault, beşeri bilimlerin gelişmesini iktidarla bir bütünsellik içinde ele almıştır. (...) bu iktidar, bilginin ulaştığı her yere evrensel ölçekli doğrular götürerek insanları köleleştirmektedir.⁵⁸ İktidarın insanları evrensel doğrularla köleleştirdiğinin vurgulandığı söz konusu diğer eser Gün Olur Asra Bedel'de ise Kuttubayev mahremiyet algısının olmaması gerektiğinden kaynaklanan bir gerekçeyle buharlaştırılmıştır. Sovyet rejiminin tek tipliliği, yönetiminde olan insanların çizdiği çizginin dışına çıkmaması beklentisi, halkın mahremiyetini ortadan kaldırmıştır. Anılarını günlüğüne yazan Kuttubayev'in pencereden görünmesiyle, sanki teleekrana yakalatma kararı çıkmış gibi yazılar kontrol altına alınmıştır ve bariz şekilde isyan içerikli yazılar olmasa da iktidarı yüceltmemiş olması o yazıların sahibini ortadan kaldırmaya yetmiştir. Çünkü geçmişe özlem duyma, geleneksel hayatı yaşayamasa da gelecek neslin tanıyıp bilmesine imkan tanıma rejimi sarsabilecek konulardır. Bunu göze alamayan iktidar, tek çareyi yazılara el koyup, yazanı da ortadan kaldırmakta bulmuştur. *Ben de bütün yaşadıklarımı, gözlemlerimi ak kağıda kara yazılarla dökeceğim ve miras olarak bunları bırakacağım çocuklarıma. Yarınlara, bütün arzularıma belki onlarla ve onlarda ulaşırım.⁵⁹ Yakalandığında Kuttubayev'in açıklamalarına artık kimse kulak vermiyordu, çünkü onlara göre herkes aklından geçeni yazsa bu devletin hali ne olurdu?⁶⁰**

*Kurgusal teorilerin doğayla bağlantısız olması onların inançlarımız, dolayısıyla kültürümüzle de bağlantısız olmalarını gerektirmiyor. Tersine bu teoriler sık sık çeşitli tuhaf ve yıkıcı eylemlere itici bir güç sağlarlar.⁶¹ Sürekli baskı gören, sindirilmeye çalışılan, geçmişi yok sayılan, gelenekleri ve dünü unutturulan bireyler, daha çok dünü ayakta tutmaya ve ona tutunmaya çabalayacaktır. Mahremiyete ulaşmak için 'geçmişten kurtuluş' neden bu kadar önemlidir?⁶² Geçmiş, insanların hafızasında yer eden, bugünle kıyaslama olanağı sunan bir yaşanmışlık sunduğu için devletin çıkarlarına ters düşer. Bu nedenle geçmişle olan bağlar ve hafıza yıkılmaya, yok edilmeye çalışılır. İktidarın, rejimin yıkıcılığı, bireyi de yıkıcı yapacaktır. İnsanların hiç yoktan var ettikleri doğruların peşine düşürmektense, geçmişindeki değer yargılarını şekillendirerek ya da onlara eklemeler yaparak bir düzen sürdürmek ve bireylerin mahremiyetine saygı duymak gerekmektedir. *Evet argümanlara ihtiyacımız var fakat aynı zamanda insanları doğa ve toplumun müstakil mimarları yerine ayrılmaz parçaları olarak gören bir tavra, bir dine, bir felsefeye yada adına her ne diyecekseniz, böylesi bir eyleyici odağa ihtiyacımız var.⁶³**

⁵⁶ Orwell, a.g.e., s. 27.

⁵⁷ Mazhar Bağlı, **Modern Bilinç ve Mahremiyet**, Yarn Yayınları, İstanbul 2011, s. 311.

⁵⁸ Bağlı, a.g.e., s. 311.

⁵⁹ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 191.

⁶⁰ Bkz. Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 220.

⁶¹ Paul Feyerabend, **Akla Veda**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s. 164.

⁶² Anthony GIDDENS, **Mahremiyetin Dönüşümü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s.94.

⁶³ Feyerabend, a.g.e., s. 164-165.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Foucault, *Cinselliğin Tarihi*⁶⁴ adlı kitabında, genel olarak modern kuramların bize sunduğu avantajların geri planındaki dezavantajlarından bahseder. Bastırılan, yok sayılan ve suskunluğa mahkum edilen cinsellik, iktidarın mahremiyete el uzatmasıdır. Evliliğin ve aile kavramının bile önüne geçen rejim, atılan her adımın olduğu gibi, bu adımın da yalnızca devlet için olması gerektiğini savunur. *Modern kuramlar bizi, sundukları faydalar için bir bedel ödemeye zorlarlar. Uygarlık, disiplin anlamına gelir, disiplin de içsel dürtülerin kontrolünü gerektirir; bu kontrol etkili olmak için içsel olmak zorundadır. (...) Disipliner iktidar kendiliğinden arzusunun kışkırtmasına göre hareket edemeyen, faaliyetleri kontrollü ve düzenli olan 'uysal bedenler' üretir. Burada iktidar her şeyden önce kısıtlayıcı bir kuvvet olarak görünüyordu.*⁶⁵ Uysal bedenleri üreten iktidarın mahremiyet algısı olmadığı için, halk üzerinde kurduğu sert disiplinle aslında bir karantina oluşturuyordu. Toplum üzerinde oluşturulan bu karantinanın dışına çıkış yoktu. Çıkıldığında bir daha içeri girilemiyor ve buharlaştırılıyordu. *Parti kendisi için tehlikeli bulunduğu cinsellik güdüsünü kendi yararına yönlendirmişti.*⁶⁶

*İnsan benliğinin denetim altında tutulan bir yanı da cinselliktir. (...) Orwell şöyle der: 'Onların sarılmaları bir kavga, birleşmelerinin zirvesi bir zaferdi. Partiye indirilmiş bir darbe, bir siyasal eylemdi bu.'*⁶⁷ Winston'un herkesten gizli olan sevgilisi Julia ile yaşadıkları kaçamak ilişki, onlara Parti'nin buyruğunun, karantinasının dışına çıktıkları için daha büyük mutluluk verir. Fakat sürekli üzerlerinde olan Büyük Birader'in gözleri onları yakalamıştır. Bu yaptıkları Parti'nin çıkarlarına aykırıdır. *Parti üyeleri arasındaki tüm evliliklerin, bu iş için atanmış bir kurul tarafından onaylanması gerekiyor ve kural hiçbir zaman açıkça dile getirilmese de birbirlerini fiziksel olarak çekici buldukları izlenimi uyandıran çiftlerin evlenmesine asla izin verilmiyordu. Evliliğin kabul gören tek bir amacı vardı, o da Parti'ye hizmet edecek çocuklar dünyaya getirmektir.*⁶⁸ Parti'nin bu sert yargısına rağmen Winston bu kurala da uymamıştır.

Tıpkı Büyük Birader gibi, gözü toplumun üzerinde olan Sovyet rejimi de mahremiyet algısına sahip olmadığından dolayı cinsel birlikteliği, evliliği onaylamıyordu. Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* romanının bir kesitinden oluşan *Cengiz Han'a Küsen Bulut* adlı romanında, savaş dönemini ve Cengiz Han'ın kuralcılığını anlatmıştır. Cengiz Han da Büyük Birader gibi yönetimindeki insanların şahsi çıkar ya da haz göttükleri hiçbir şey yapmalarına müsaade etmez. Yaptıkları her eylemin devletin, rejimin çıkarı doğrultusunda olması gerekmektedir. Yemek yemeleri bile kendi açıklıklarını gidermek için değil, devlete faydalı olmak için olmalıdır. Cengiz Han'ın buyruğuna eylemiyle karşı gelen Togulan, Cengiz Han'ın güvendiği bir isimdir. Fakat Togulan Erdene ile yasak bir birliktelik yaşamış ve bu ilişkinin sonunda bir çocukları olmuştur. Bu durumun öğrenilmesi üzerine ikisi de asılarak öldürülmüştür. *Buyruğuna bir karşı çıkan olmuştur, biri çıkıp kendi biyolojik zevkini onun kutsal amacından üstün tutmuştu, apaçık emirlerine karşı gelmişti. (...) Kafilerdeki bütün kadınlar onun kesin açık izni olmadan böyle bir şeye cüret edemezken, o nasıl emrine karşı çıkar da çocuk getirirdi dünyaya!*⁶⁹ Öldürülmeyi bu nedenle hak etmiştir. Herkes öldürülen çift, sanki hiç yaşamamış gibi hayatına devam etmiş, kimse mahremiyetin, şahsi hayatın peşine düşmemiştir. Var olması, varlığı sarsılmaması gereken tek gerçek devlettir çünkü. *Önemli olan Sovyet iktidarının, Sovyet çıkarlarının her şeyden önce gelmesidir. Anandan, babandan bile önde gelir. Çocuklardan bile daha önemli, daha değerlidir Sovyetler'in yüksek çıkarları.*⁷⁰

⁶⁴Bkz. Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s. 14.

⁶⁵Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s. 22-23.

⁶⁶Orwell, a.g.e., s. 162.

⁶⁷Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu(Ters Ütopyalar)*, Güldiken Yayınları, Ankara 2001, s. 131.

⁶⁸Orwell, a.g.e., s. 90.

⁶⁹Aytmatov, 2007, a.g.e., s. 65.

⁷⁰Aytmatov, 2007, a.g.e., s. 101.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Hem Winston, hem Kuttubayev, hem de Togulan için, devleti yüceltmekten ve söylediğini yapmaktan başka çare yoktur. ‘Ben’ diye bir kavram yoktur. Bu nedenle, ‘anılarım, geçmişim’ gibi aitlik bildiren ifade ve davranışlara da yer yoktur. Çünkü bilimsel gelişmenin kötüye kullanılması tüm halkı sindirmiş, yalnızca itaat eden bireyler haline dönüştürmüştü. *İnsan zihinleri tamamen boşaltılmış ve geçmiş tüm değerleriyle yok edilmiştir. Geçmiş düşünme, maziye özlem duyma ve hayal kurma yoktur.*⁷¹

Mahremiyetin bireyci yaklaşımı olan bir toplum düşüncesine dayandığı bilinir.⁷² Bu nedenle Orwell’de Parti, Aytmatov’da rejim, devletçilik anlayışını dayattığı için mahremiyeti ortadan kaldırmış ve herkesin tanıklığında bir yaşam standardı sunmuştur. Oysa ki şahsi düşünülmemesi gereken mahremiyet, yalnızca bireyleri ilgilendiren psikolojik bir gereksinim değil; aynı zamanda toplumsal yaşamı yakından ilgilendiren sosyolojik bir olgudur. Gerek bireysel yaşam gerekse toplumsal yaşam adına önemli olan mahremiyet olgusuna açılan bu savaş, bireyleri tamamen sindirmiş, toplumdan soyutlamış ve zihinsel olarak köreltmıştır. Orwell’in anlatımında hem toplumun ağır baskısı, hem de eserin bir distopya olması nedeniyle daha ağır ve sert bir dille anlatılmış olan mahremiyetin yıkımı, Aytmatov’da biraz daha yumuşatılarak ve gelenekçi bir tarzda anlatılmıştır. Fakat sonuç olarak her iki eserde de mahremiyetin ortadan kalkmasıyla benlik kavramı da ortadan kalkmış ve halk her yönüyle devlete teslim olmuştur.

2.5. Adaletsizlik ve Farkındalık

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört ve *Gün Olur Asra Bedel* romanlarının dikkat çeken ortak noktalarından biri, yönetimlerin bireylere yaptığı adaletsizliktir. Orwell bu adaletsizliğe karşı bir farkındalık oluşturmuş ve Winston karakteri ile bu farkındalığı açığa çıkarmıştır. Aytmatov ise bunu Abutalib Kuttubayev ile gerçekleştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iktidar görülen sosyalist rejimin ağır bir dille kurgulandığı distopik dünyanın anlatıldığı *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, Parti’nin tüm doğrularını halka direterek yaptırdığı, mahremiyet ve ben kavramının ortadan kalktığı siyasi ortamı eleştirir. Bu romanda adaletsizlik, sistemin temelinde yerleştirilmiş bir yapı taşıdır. Ben olma çabasında olan, adaletsizliğin farkına varmış halkın sesi olma görevini yerine getiren Winston Smith, söylediği her söz sorgulanmaksızın kabul edilen Büyük Birader’e bir karşıt değerdir. *Piramidin tepesinde Büyük Birader oturmaktadır. Büyük Birader yanılmaz ve her şeye kadirdir. Tüm başarılar, tüm kazanımlar, tüm zaferler, tüm bilimsel buluşlar, tüm bilgiler, tüm bilgelikler, tüm mutluluklar ve tüm erdemler doğrudan onun önderliğinden doğar ve ondan esinlenir.*⁷³ Bağınazca kabul görmüş olan bu durum, Winston’un ben olma arzusunun önüne çekilmiş bir settir. Bireysel hayatın hiçe sayılması söz konusudur. *Parti geçmişe el koyabiliyor ve şu ya da bu olayın hiçbir zaman olmadığını söyleyebiliyorsa, bu hiç kuşkusuz işkenceden de ölümden de beter bir şeydi.*⁷⁴ Winston bunun farkındadır fakat önüne geçememiştir.

Yönetimin dayattığı olgular arasında öncelikle savaş vardır. Savaş kavramı, Albert Memmi’nin belirttiği üzere, devletin bireyler üzerinde oynadığı büyük bir oyundur. Ülkenin savaşa girmesi demek, bireyin de savaşması demektir ve bu da yönetimin doğrularını pratikte onaylamak demektir. Bu nedenle savaş sonrası iktidarı sorgulama lüksü yoktur. Bu savaşa girildiğinde artık geri dönüşü olmayan bir yola girilmiş olur. Halk üzerinde bu yetkisini kullanan Parti, düşünce ve fikirden yoksun bireylere ihtiyaç duyar. Aksi takdirde ayaklanma, karşı devrim olabilir.

⁷¹ Yavuz Güneş, *Fantastik Ögeler İçeren Romanlar İçin Bir Tasnif Denemesi*, Journal of Life Sciences 1.1 2012, s. 1262.

⁷² Raphael Cohen –Almagor, *Mahremiyetin Sınırları: Yararlı Ayrımlar*, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı:23 2006, s. 185.

⁷³ Orwell, a.g.e., s. 239.

⁷⁴ Orwell, a.g.e., s. 59.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

En sıradan parti üyesinin bile işinin ehli, çalışkan ve belirli sınırlar içinde de olsa zeki olması beklenir, ama korku, nefret, yaltaklanma, zafer düşkünlüğü gibi ruh halleri bulunan saf ve cahil bir bağınaz olması da gerekir. Başka bir deyişle, zihinsel yapısının savaş haline uygun olması gereklidir. İlle de gerçekten savaşıyor olması gerekmez; belirleyici bir zafer mümkün olmadığından, savaşın nasıl gittiği de önemli değildir. Gerekli olan tek şey bir savaş halinin var olmasıdır.⁷⁵

Bunların farkında olan Winston, elinden bir şey gelmese de gizliden kendince aykırı yaşamaya, yasakları kırmaya çalışır. Fakat Büyük Birader ülkeyi öyle bir gözetim altına almıştır ki, Winston'un bu çabaları sonuçsuz kalır. Sonunda o da diğerleri gibi gözaltına alınır ve çeşitli işkencelerle zihni buharlaştırılır. O da artık herkes gibi Büyük Birader'i seviyordur.

Orwell'in Winston karakterinin rolünü, Aytmatov'da Kuttubayev üstlenmiştir. 'Gün Olur Asra Bedel'de *Hayat tarzını yaşamak isteyen insanların, hemen her alanda var olmak mücadelesi terennüm edilmiştir.*⁷⁶Bu isteği için çabalayan, hayata karşı kabullenmiş ve pes etmiş bir yaşam tarzını benimsemeyen, rejimin yanlışlarını gören Kuttubayev, elinden gelen hiçbir şey olmadığı için, çok değer verdiği çocuklarına en azından faydalı olabilmek adına bildiklerini, geleneklerini, geçmişini ve zaman zaman da sezdirmeyle rejimin yanlışlarını anlattığı bir anı defteri hazırlamıştır. Geleneklerine düşkün olan Kuttubayev bu bilinçle adaletsizliğin karşısında durmak istemiştir. *Abutalib ise milliyetperverdir; milletin hafızasının güçlü olması gerektiğinin şuurundadır. Bu yüzden milli hafızanın temel unsurları olan geçmişe ait bütün sözlü ve yazılı metinleri toplamaya çalışır. Teslimiyetçi değil, mücadelecidir. O, gelecek kuşakların kendi milli kültürleri ile yetişmesi için müsait olmayan şartlarda çalışan bir gönül eridir. O, rejim tarafından çeşitli bahanelerle ortadan kaldırılan Kırgız ve diğer Türk boylarına ait aydın tipinin sembolüdür. Bir bakıma beyaz gemideki mümin dedenin fonksiyonunu yüklenir.*⁷⁷

Abutalib Kuttubayev, bu şuurlu davranışı ile herhangi bir suç işlememiş olsa dahi devletin yararına hareket etmediği için karşı devrimci olarak görülmüş ve suçlu damgası yiyerek buharlaştırılmıştır. Önce çeşitli işkencelere maruz kalmış, sonrasında yok olmuştur. Hiç kimsenin gerekçesini sorgulamadığı bu yok oluş, aslında adaletin yok oluşudur. *Hayatta tarihi olaylar, tarihi anılar çoktur, ancak bunların neler olduğu, nasıl olduğu önemli değildir. Önemli olan geçmiş sözlü ya da yazılı olarak, bugün işimize yarayacak şekilde anlatmak. İşte bu kurala uymayanlar düşmanlık etmiş, suç işlemiş olurlar.*⁷⁸

Bireylerin yalnızca devlet ve sosyalizmin çıkarına zarar vermeyecek değil, fayda sağlayacak şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Yapılan her davranışın, devlet için bir şekilde faydası var denilecek nitelikte olması şarttır. Geçmişini, kültürünü canlı tutmak isteyen Kuttubayev'in farklı kimseleri dinleyerek kaleme aldığı efsaneler bile devletin çıkarı doğrultusunda olmadığı için suç sayılmaktadır. Kuttubayev'in yazdığı Mankurt ve Sarı-Özek Kurbanları adlı efsaneler de söz konusu suç teşkil etmektedir. *Sarı-Özek Kurbanları'na gelince, bu apaçık güçlü bir iktidarı kötülemek, bireylerin çıkarlarını devlet çıkarlarından üstün tutmak, kokuşmuş burjuva bireyciliğine sempati duymak ve genel olarak kolektifliği eleştirmektir. Başka bir deyişle kolektif hiyerarşiyi değil, bireyciliği savunmaktır. Bu ise sosyalizme karşı olmak demektir.*⁷⁹

Adaletsizliğin, uygulanan rejimin sertliğinin, bireyin hiçe sayılışının, mahremiyet kavramının ortadan kalkışının farkında olan Kuttubayev ve Winston gibi bireyler, karşı devrimci yahut vatan haini olarak nitelendirilerek fiziksel yahut zihinsel olarak bir şekilde

⁷⁵ Orwell, a.g.e., s. 222-223.

⁷⁶ Kolcu, a.g.e., s. 95.

⁷⁷ Kolcu, a.g.e., s. 229.

⁷⁸ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 224.

⁷⁹ Aytmatov, 2012, a.g.e., s. 88.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

buharlaştırılmışlardı. Toplumun çok küçük bir kesiminde adaletsizliğin farkına varıldığı için, bu farkındalık, herhangi bir fayda sağlayamamış, var olan rejim varlığını sürdürmeye, fertleri çıkarları doğrultusunda kullanmaya devam etmiştir.

3. Sonuç

George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü, psikolojik öngörü niteliği taşıyan bir distopyadır. 1949'da 1984'ü düşünerek yazdığı, yayıma verdiği *Avrupa'daki Son Adam* ismini taşıyan fakat sonra aynı anda Amerika'da da yayımlanacağı için ticari kaygılarla *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* ismiyle değiştirilerek yayımlanan eseri, insanoğlunun geleceğine dair duyduğu endişeye bağlı bir uyarıdır. Orwell, otuz beş yıl sonra yaşanacağını düşündüğü katı rejimin yaşatabileceklerini öngörmüştür. Fakat bu durum Orwell'in öngörüsü gibi otuz beş yıl sonra değil, bir müddet daha gecikerek gerçekleşmiştir. Uyardığı nokta, siyasi anlamda, rejim ve süreç değişikliği adına eğer herhangi bir çaba sarf edilmez ve yaşam akışına bırakılırsa, insanları insan yapan en insani özelliklerini kaybedecekleri ve birer makine gibi ruhsuzlaşacaklarıdır. İnsanlar ise içinde buldukları düzene uyum sağladıkları için, bu değişimin ve yok oluşun farkında olamayacaklardır. Aytmatov *Gün Olur Asra Bedel* adlı eserinde ise üç farklı zaman ve uzamı bir günde geriye dönüş teknikleriyle vermiş, dönemsel karşılaştırmalar yaparak ortak sonuçta birleştirmiş, mankurtlaşmayı eleştirmiştir. Mankurt terimi, Aytmatov'un Stalin'le başlayan rejime karşı verdiği mücadelesinin sonucudur. Ayrıca mankurt; siyasi ve sosyal açıdan herhangi bir etkisi ve yetkisi olmayan kimselerin genel adıdır.⁸⁰ Siyasi ve sosyal yaşamın bireyleri sürüklediğini ve girdap gibi içine çektiğini vurgulayan Aytmatov, bireylere büyük görev düştüğünün mesajını vermiştir.

İkinci dünya savaşının yansımalarını anlatan her iki eser, bireylerin 'ben' olma çabasını ve 'ben' olamama başarısızlığını dile getirir. Özgürlükleri kısıtlanan, bireysel duygu ve istekleri doğrultusunda hareket edemeyen, içlerinden geldiği gibi düşünme ve yazma hakkına sahip olmayan kimliksiz kimselerin çaresizce sisteme boyun eğmek durumunda kalışını eleştirel bir dille anlatır. Kimliği olmayan bireylerden beklenen devletin çıkarları doğrultusunda hareket etmeleridir. Ya devletçi olacaklar ya da hiç olmayacaklardır. Sadece bu kadarını seçme şansı verilmiştir. Mahremiyete hiçbir türlü saygı duyulmayan eserlerde, mahremiyet arayışı Orwell'in kahramanı Winston için zihinsel buharlaşmaya; Aytmatov'un kahramanı Kuttubayev için fiziksel buharlaşmaya sebep olmuştur. Adaletsizliğin farkında olmak buharlaşmayla sonuçlanmıştır. Hiç kimse bu buharlaşmaların ardına düşmemiş, sorgulamamış, herhangi bir gerekçe aramamıştır.

Ortak noktaları oldukça fazla olan bu iki eser, türleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*'ü bir distopya iken, Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel*'i içinde ütopyik ve mitolojik öğeler barındıran postmodern bir romandır. Orwell geleceğe dair endişelerinden bahsetmiştir; Aytmatov ise, bugün hayalini kurduğu mükemmel dünyayı eserine konu edinmiştir. Orwell'in İngiliz edebiyatının İkinci Dünya Savaşı sonrasında kaleme alınan birçok eserinde de görüldüğü gibi sert ve keskin bir dille yazdığı romanına karşılık Aytmatov, daha ılımlı ve gelenekçi bir anlatım tarzıyla okurlarının karşısına çıkmıştır.

Tüm benzerlik ve farklılıklar çerçevesinde incelenmeye çalışılan bu iki eser, hem hitap ettikleri toplum adına, hem de dünya edebiyatı adına evrensel temaları işlemiş ve sosyo-kültürel yapıyı eleştirmişlerdir. Bireyleri, şuursuzca boyun eğmek yerine, dayatmalara karşı bir duruş sergilemeye, 'ben' olmaya davet etmişlerdir.

⁸⁰ Bkz. Fatih Arslan, *Aytmatov Estetiğinin Geçmişe Dönük Ütopyik/Postromantik Yüzü*, 'Doğumunun 70. Yıldönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri', Aralık 1998 Ankara, s. 49.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Fatih, **Aytmatov Estetiğinin Geçmişe Dönük Ütopik/ Postromantik Yüzü**, Doğumunun 70. Yıldönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Aralık 1998 Ankara, s.45-50.
- AYTAÇ, Gürsel, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Say Yayınları, İstanbul 2003.
- AYTMATOV, Cengiz, **Cengiz Han'a Küsen Bulut**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.
- AYTMATOV, Cengiz, **Gün Olur Asra Bedel**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012.
- BAĞLI, Mazhar, **Modern Bilinç ve Mahremiyet**, Yarın Yayınları, İstanbul 2011.
- BEZEL, Nail, **Yeryüzü Cennetlerinin Sonu(Ters Ütopyalar)**, Güldikeni Yayınları, Ankara 2001.
- CASANOVA, Pascale, **Dünya Edebiyat Cumhuriyeti**, Varlık Yayınları, İstanbul 2010.
- COHEN-ALMAGOR, Raphael, **Mahremiyetin Sınırları: Yararlı Ayrımlar**, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı:23, 2006, s. 175-186.
- ERONAT, Kamuran, **Gün Uzar Yüzyıl Olur Romanında Modern ve Mitik Mankurtlar**, Cengiz Aytmatov adlı çalışmada kitap bölümü, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 261-269.
- FANON, Frantz, **Yeryüzünün Lanetlileri**, (Çev: Şen Sürer) Versus Kitap, İstanbul 2011.
- FEYERABEND, Paul, **Akla Veda**, (Çev: Ertuğrul Başer) Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- FORSTER, Edward Morgen, **Cennet Dolmuşu Toplu Öyküler I**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- FOUCAULT, Michel, **Cinselliğin Tarihi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- GIDDENS, Anthony, **Mahremiyetin Dönüşümü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
- GÜNEŞ, Yavuz, **Fantastik Öğeler İçeren Romanlar İçin Bir Tasnif Denemesi**, Journal of Life Sciences 1.1 2012, 1251-1264.
- KOLCU, Ali İhsan, **Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2008.
- LASS, Abraham H., **100 Büyük Roman 3**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- LORDON, Frederic, **Kapitalizm Arzu ve Kölelik**, MetisYayınları, İstanbul 2012.
- MEMMI, Albert, **Sömürgeciliğin Portresi Sömürgeleştirilenin Portresi**, Versus Kitap, İstanbul 2009.
- MORE, Thomas, **Ütopya**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2009.
- ORWELL, George, **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**, (Çev. Celal Üster) Can Yayınları, İstanbul 2012.
- SAKALLI, Cemal, **Karşılaştırma Bilgisi (Komparatistik) ve Yazınsal Karşılaştırma Üzerine**, Littera C.XIV, Haziran 2004, s. 195-205.
- ÜSTER, Celal, **1984 (Çevirenin Notu)**, Can Yayınları, İstanbul 2012.
- YÜKSEL, Mehmet, **Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi**, *AÜSBF Dergisi* 58.1, 2003, s. 181-213.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

